

Schetsen uit de Minahassa.

<https://hdl.handle.net/1874/355192>

gpc

9

Schetsen uit de Minahassa.

Door M. H. SCHIPPERS.

Seiten 17 bis 18

17. 18. 19. 20.

HET NEDERLANDSCHE
ZENDELINGGENOOTSCHAP.

Bestand 7787.

»De godsvrucht,» zegt de Apostel, »is een groot gewin.» En elders: »Zij is tot alle dingen nut; want zij heeft de beloften beide voor het tegenwoordige en het toekomstige leven.» Er zijn er, die deze uitspraak niet beamen, die in godsdienstigheid geen aanwinst zien, en voor hare beloften weinig gevoelen. Het is in den regel vruchteloos met dezulken veel te redeneeren. Het wordt maar al te licht een twistrede, en tegen één keer verbetering, wordt er wellicht tien keeren verbittering uit geboren. Iets anders is het, wanneer men hun voorbeelden, sprekende en niet te wederspreken voorbeelden, kan doen zien, waaruit blijkt, dat voor sommigen het godsdienstige leven wél een gewin is en voor wie de beloften wél worden vervuld. Dat zal leiden tot stil nadenken, terwijl daaruit weder iets goeds kan geboren worden. »Een zaaier ging uit om te zaaien, en een deel van het zaad viel in goede aarde.»

Zulk een sprekend en niet te wederspreken voorbeeld levert m. i. de Minahassa van Menado op. Ik wil trachten eenvoudig te verhalen van wat ik daar gedurende mijn tweejarig verblijf zag en ondervond. Ik wil eerst een schets geven van het godsdienstig volksleven in het algemeen. Daarna mijne lezers in kennis brengen met eenige Minahassers persoonlijk.

Teneinde het godsdienstig volksleven der Minahassers, zooals het nu is, beter te kunnen waardeeren, willen wij beginnen met te vragen wat het vroeger was. Vroeger, »dat is niet vele eeuwen geleden», zoodat menigeen ongeloovig de schouders zou kunnen ophalen, zeggende: »Het is zoo lang geleden; het kan geen navraag meer lijden, en geschreven oorkonden van de geschiedenis der Minahassa bestaan niet.» Neen, als wij spreken van vroeger, dan denken wij slechts 50 jaren terug, toen de zendelingen RIEDEL en SCHWARZ in de Minahassa kwamen, en die de meeste thans nog levende Minahassers hebben gekend. Onze overlevering is nog geen twee menschengeslachten oud. En bovendien, wie even buiten de Minahassa gaat, naar Bolaäng-Mongondou, kan daar nog denzelfden toestand aanschouwen, dien wij U van de Minahassa zullen beschrijven, en met eigen oogen zien

hoe het vroeger was. Dit voor wie soms meenen mocht, dat wij overdrijven.

Wij stellen ons dan voor, dat wij in de Minahassa zijn, ruim 50 jaren geleden. Zie dáár dien man eens. Gij meent bijna dat het eene vrouw is, zoo lang heeft hij zijn haar laten groeien. Zijne kleeding heeft veel gelijkenis met die van Adam in den hof van Eden. Wij willen trachten hem te ontmoeten en een goed woord tot hem te spreken. Misschien vindt het eene goede plaats. Maar onze vriend is op die ontmoeting niet gesteld. Nauwelijks heeft hij bespeurd, dat wij onze schreden tot hem willen richten, of hij maakt zich uit de voeten, zijne woning binnen. Gij vindt het jammer, dat wij hem niet ontmoet hebben even buiten de negery (dorp), wat verder van zijn huis. Maar uwe teleurstelling zou even groot zijn geweest. Was daar geen huis, dat hij kon binnengaan, er is een bosch, waarin hij had kunnen vluchten. Kort gezegd, zoo gij iemand ontmoeten wilt, zult gij een opperhoofd, of iemand anders, die gezag heeft, in den arm moeten nemen. Want de Minahassers zijn schuw als opgejaagd wild.

Wij wandelen eene negery door. Al zien wij geen menschen, wij zien toch hunne huizen, en zullen die eens in oogenschouw nemen. Zij zijn

ver van fraai en er is weinig orde en regel in de plaatsing. Het zijn allen zeer groote huizen, die, op hun wel tweemanslengte hooge palen, heele kasteelen gelijken. In ieder huis wonen 12 tot 14 huisgezinnen, maar daarom zijn er niet even zoovele kamers in één huis. Hoogstens zijn de gezinnen gescheiden door een ruw afschutsel, hetgeen natuurlijk noch aan zindelijkheid, noch aan zedelijkheid bevorderlijk kan zijn. Wanneer men zulk een huis wil binnen komen, moet men een ladder beklimmen, want vaste trappen heeft men niet, daar men ze elken avond wil ophalen. Waaron zal straks blijken.

Gij vraagt of deze menschen ook godsdienst hebben. Zeker hebben zij godsdienst. Zij bidden zeer veel. Als zij naar den akker gaan, zeggen ze: »o Empoeng! (zoo noemen zij hunne goden) geleid mij op den weg, opdat mij geen ongeluk overkome;" en zoo meer. Bij niets vergeten zij hunne goden. En zij hebben ook wel wat voor hen over. Als zij rijst planten, maken zij groote feesten om de goden gunstig te stemmen, opdat zij een ruimen oogst mogen bekomen. Dan wordt er soms de geheele week niet gewerkt, maar altijd door feestgevierd; en vooral worden er dan veel varkens geslacht. Want uit de ingewanden dier dieren kunnen de priesters voorspellen of de oogst

voor- of nadeelig zal wezen. Men heeft ook nog andere voortekenen. Wanneer bijv. iemand een nieuw huis wil gaan bouwen, of wanneer ergens een nieuw dorp zal worden aangelegd, gaat de priester naar zekeren vogel hooren, hoe die roept en hoe dikwijls, om alsdan daarnaar het werk af te raden of aan te moedigen. Doch dit alles is nog betrekkelijk onschuldig. Veel erger is, dat er geen huis mag gebouwd worden zonder dat onder den eersten paal, die in den grond geslagen wordt, een hoofd wordt begraven van iemand uit een andere negery. Zulk een hoofd moet altijd bij overrompeling worden afgeslagen of gesneld, zooals men gewoonlijk zegt. Nu kunt gij ook begrijpen wat de menschen zoo schuw maakt, en waarom zij altijd des avonds hun trap willen ophalen. Ook waarom zij hunne huizen zoo hoog bouwen en de palen van scherpe doornen voorzien. Men leeft altijd in vrees, en zoodra men iemand ziet uit een andere negery, stijgt de angst ten top en denkt men, dat er een kop noodig is. - Er waren soms veel koppen noodig. - Dat kunt gij best begrijpen als gij eens de begrafenis bijwoont van een opperhoofd. - Gij ziet onmiddellijk, dat men niet meent, dat met den dood alles een einde neemt; evenwel de wijze, waarop daarvan getuigenis wordt gegeven, is eene zeer treu-

rige. — Dat men wat eten en drinken op het graf zet, een naald, een draad en dergelijke meer in het graf legt, omdat men meent, dat de overledene dit een en ander op zijne reis kan noodig hebben; — dat alles is vrij onschuldig. Maar het is het stoffelijk overschot van een opperhoofd. Die man heeft in zijn leven zijn werk nooit zelf behoeven te doen, doch altijd veel bedienden en slaven gehad. Hem nu zoo alleen te laten vertrekken zou niet eerbiedig zijn. Dus zal men wat koppen snellen, en die gelijk met zijn stoffelijk overschot in hetzelfde graf begraven. Tegelijk met hem begraven, zoo meent men, zullen zij ook tegelijk met hem in het doodenrijk aankomen, en dan zal hij wel begrijpen dat het zijne slaven zijn. — Een kop te snellen, d. i. een hoofd verraderlijk af te slaan, geldt voor een groote eer. Geen meisje zal aan een jongeling, die zulk eene daad nog nimmer verrichtte, de hand van trouw reiken. En wie het honderdmaal doet, krijgt een' prachtigen kopensnellershoed. Men kan begrijpen hoe men voortdurend leeft in vrees. In vrees voor menschen. Maar dat niet alleen; in vrees voor de goden, evenzeer. Bij de minste ramp, die iemand treft, denkt hij, dat de goden op hem vertoornd zijn, en haast hij zich hun een offer te brengen.

*Blindesche
wed. v. v.*

Maar de goden blijmoedig te danken voor zegen of ontvangen weldaden, daaraan denkt men niet. Zoo was het dan vroeger. Wat is daarvan overgebleven?

Het is vijftig jaren later. Wij zijn wederom in de Minahassa, te Tondano, in de maand September 1880. Welk een gansch andere toestand in datzelfde land! — Tondano is eene groote plaats, die uit 16 kampongs (wijken) bestaat. — In elk van die wijken heeft nu iedereen gasten, vrienden, bekenden of familieleden, sommigen herbergen geheel vreemden uit verafgelegen negeryen; menschen wier aangezicht men nimmer te voren zag. Van de oude schuwheid en vrees voor vreemden is niets meer te bemerken. Tondano viert feest. Geen feest ter herinnering aan het een of ander; het is eene bijeenkomst van alle christenen, van allen die komen willen, uit den werkring van den Zendeling van Tondano, ter versterking van onderlinge liefde en van den band der gemeenschap. — Zulk een feest wordt elk jaar gevierd in een der gemeenten van den werkring Tondano; en het schoonste daarvan is, dat deze bijeenkomsten niet van den zendeling maar van de gemeenten zelven zijn uitgegaan. Nu zij, in 1880, te Tondano zelf, in de hoofdplaats gehouden worden, heeft men de noodigingen verder dan

gewoonlijk uitgestrekt. Niet alleen de gemeenteleden van de gemeenten rondom Tondano zijn gevraagd, de noodiging is uitgegaan tot allen, het geheele land door, en er zijn velen gekomen. - Het zijn twee recht opgewekte dagen. - Midden in Tondano staat eene tamelijk groote kerk, maar die voor deze gelegenheid toch veel te klein is. Gelukkig dat er rondom ramen en deuren zijn, die allen zijn opengezet, terwijl aan drie zijden een afdak om de kerk is gemaakt, zoodat ruim driemaal meer menschen dan gewoonlijk plaats kunnen vinden. De kerk zelve is ook fraai versierd. Boven den predikstoel staat met groote letters te lezen: »liefde is de band onzer gemeenschap," terwijl voor de kerk eerepoorten zijn aangebracht, met opschriften, die doen zien dat de naam van Jezus in de Minahassa met eere wordt genoemd. - En wanneer men tegenwoordig de negeryen doorwandelt, niet alleen te Tondano, maar ook elders, ja bijna overal in de Minahassa; welk eene verandering ook in het uiterlijke! De huizen staan niet meer zonder orde en regel door elkaar, maar allen net op één rij. Zij zijn niet meer zoo hoog op palen, want men behoeft niet meer bevreesd te zijn voor koppensnellers. Die vindt men er niet meer. Men zou zich tegenwoordig wel schamen een kop te snellen! Is

niet een der eereteekenen afgestaan aan de zendelingen? Een koppensnellershoed versiert sinds jaren het museum van het zendelinghuis en prijkte op de tentoonstellingen te Parijs, Weenen, Arnhem en Amsterdam. — Maar iemand der zake kundig zal misschien opmerken, dat wij nu toch aan het overdrijven zijn. »Koppensnellen! De Regeering zorgt, dat dit niet geschiedt. Wie het zou durven wagen, zou voorbeeldig gestraft worden! En die huizen op één rij bouwen, wel dat geschiedt ook op bevel.» Zou iemand waarlijk meenen, dat wij dit niet wisten. Wij weten deze dingen ook wel. Maar wij weten ook, dat bevelen en opvolgen twee zijn. Staat de Minahassa reeds 50 jaren onder de Nederlandsche Regeering? Waarom verbood zij het vroeger dan niet met bedreiging van strenge en voorbeeldige straffen? Waarschijnlijk omdat het haar al heel weinig zou geholpen hebben. Sinds hoe lang er straf op staat, weet ik niet juist, maar dit weet ik wel, dat bovenbedoelde koppensnellershoed door wijlen Br. LINEMANN is gezonden; en dat deze hem van een koppensneller, door hem gedoopt, had ontvangen. Br. LINEMANN kwam in 1846 in de Mirahassa. Het staat dus vast, dat er na 1846 een Minahasser leefde, die 100 hoofden afsloeg, waarvoor hij niet werd gestraft maar door de zijnen beloond. De Regeering straft den doodslag

en heeft dat altijd willen doen; dewijl zij echter den toestand vroeger niet voldoende beheerschte, moest zij dien, ondanks het afslaan van hoofden, ongestraft laten. Dat zij den toestand nu beter beheerscht en den koppensneller straft, — niet meer behoeft te straffen! — is een gevolg van de prediking des Evangelies. Zeggen wij dan te veel, wanneer wij het verdwijnen van die menschonteerende gewoonte eene vrucht der Evangelisatie noemen? Evenzoo is het gelegen met het bouwen der huizen. »Zij moeten allen op één rij staan. Dat is bevel.» Menigeen is misschien langer in de Minahassa geweest dan ik, maar was niet door zijne betrekking verplicht de meest afgelegen negeryen te bezoeken, en weet daarom niet, dat dit bevel, wel overal wordt gegeven, maar alleen daar wordt opgevolgd, waar met het Christendom ook de beschaving is doorgedrongen en het zedelijk gevoel is verhoogd. — Te Toparing, een afgelegen en tot in 1880 eene heidensche negery, was een jaar te voren alles nogbij het oude gebleven.

Zoo is dus, door de werking des Evangelies, voor vijandschap liefde in de plaats getreden. En niet alleen in de huizen is eene groote verandering ten goede gekomen; ook de menschen, die ons tegenkomen, zijn allen behoorlijk gekleed en,

in plaats van schuw ons te ontvlieden, groeten zij ons beleefd; indien wij hun iets willen vragen, staan zij ons gaarne te woord. — Men is over het geheel prijs gaan stellen op orde, netheid, reinheid, zindelijkheid, zedelijkheid. Men zendt zijne kinderen gaarne naar de scholen, die allereerste zijn opgericht, eerst door het Nederlandsche Zendelinggenootschap en later door de Regeering; en op den eersten dag van iedere week worden overal godsdienstoefeningen gehouden. In één woord: Het zuurdeeg is gelegd in de drie maten meel, heeft reeds een groot gedeelte daarvan doorzuurd en zal voortgaan, naar wij hopen en bidden, zijn werking hoe langer hoe meer te openbaren, »totdat het geheel doorzuurd is.»

Na zoo het een en ander over den toestand in het algemeen te hebben gehoord, zal het wellicht niet onwelkom zijn ook eens met enkele menschen persoonlijk kennis te maken. Daartoe moet ik u uitnoodigen tot een bezoek te Tauawangko, waar ik heb gewoond en dus de menschen meer van nabij ken. De lezer vergezelle mij bij het huisbezoek.

Het eerst treden wij binnen de woning van den hulponderwijzer aan 's Genootschaps kweekschool, den meest ontwikkelden, den meest dege-

lijken en tevens een der vroomste Minahassers, dien ik heb ontmoet. Zie maar gerust rond in het huis en ontzie u niet plaats te nemen. Alles is naar het behoort. Tafels, stoelen, lampen vindt gij hier en velerlei zaken meer, die in een goed gezin niet mogen ontbreken. De huisheer en zijne vrouw ontvangen u beleefd en zijn hun gezelschap best waard. Maar gij vraagt, of hier ook vroomheid woont. Ik zou kunnen antwoorden, dat in de Minahassa Christendom en beschaving dermate hand aan hand gaan, dat gij in geen enkel gezin, waar de godsdienst niet op prijs wordt gesteld, zooveel orde en netheid zult aantreffen. Maar er zijn ook nog andere kenteekenen van ware vroomheid, als: bescheidenheid, blijmoedigheid, ingetogenheid, zachtmoedigheid, gepaste vroolijheid. Meer dan eens had ik gelegenheid elk dezer deugden bij onzen vriend waar te nemen. Ik zag hem bij feesten vroolijk, maar nooit uitgelaten; - bij iedere gelegenheid, zoo onder vreugd als bij droefheid, deelende in anderer lief en leed; ik zag hem, verontwaardigd over iets onedels en onheiligs, maar ook vergevensgezind, waar de grievende hem persoonlijk betrof. Geen klein bewijs, dat zijne vroomheid van de echte soort is, zie ik ook hierin, dat hij er nooit in verkeerden zin of met onheilige bedoelingen over spreekt. Wie waarlijk de

reine gemeenschap mag smaken met den Hemelschen Vader, houdt haar in zijne binnenkamer. Zij is hem te heilig om haar op de straat neder te leggen tot een voetwisch voor velen; uit zijne werken toont hij welk geesteskind hij is, opdat niet hij, maar zijn Vader verheerlijkt worde. — Zóó doet onze vriend. — Komt, wij willen zijne noodiging aannemen, en bij hem blijven eten. Let nu eens op, als hij straks bij de gave den Gever niet vergeet, en, zooals het een huisvader past, de zijnen voorgaat in het gebed. Let dan eens op die eenvoudige, onge Kunstelde woorden, maar bovenal op dien innig vromen toon, waarmede die man bidt. Onwillekeurig rijst in uwe ziel het verlangen om altijd zóó te mogen bidden. Als gij er later over wilt nadenken, kunt gij er u geen rekenschap van geven, wat het eigenlijk was, dat u zoo aangreep, want hij heeft niets bijzonders gezegd, het was volstrekt geen »mooi» gebed; het was zeer, zeer eenvoudig, maar er was iets, iets, waaraan wij geen naam kunnen geven, iets in de hoogste mate benijdbaars. En als gij des Zondags dien man het Evangelie hoort verkondigen, dat hij soms doet, als de zendeling in andere gemeenten werkzaam is, dan is het weêr even hetzelfde. Hij boeit u, gij weet niet waardoor. Hij zegt niets bijzonders; gij weet, wat gij hoort, reeds lang; en

toch er is iets; wat? Zou het niet dit zijn, dat hij geeft van wat hij waarlijk heeft, van wat hij in den hoogsten zin zijn eigendom noemen mag? - En zou dat niet het geheim zijn van alle ware stichting? -

Lezer! ik heb niet overdreven. Die man, dien ik het mij een eer reken, mijn vriend te mogen noemen, staat mij zóó en niet anders voor den geest. Laat mij er eerlijkheidshalve terstond alleen dit aan toevoegen: Denk niet dat allen, of dat de meeste Minahassers zoo zijn, of ook, dat er velen zoo gevonden worden. Het zou onmogelijk zijn. (Zie Mark. IV: 28.) Maar dit toch moogt gij gelooven: al zijn er weinigen, Zóó zijn er! - »De godsvrucht is een groot gewin.» -

Wij treden eene andere woning binnen. De vrouw, die hier woont, is pas van Menado teruggekeerd. Tegen hare reis naar de hoofdplaats zag zij nog al op, want zij was opgeroepen om te getuigen in eene strafzaak. - Wij willen haar eens vragen, hoe zij het gehad heeft. »Ja, ik was blij toen ik thuis was, want men wilde mij in groote moeite brengen.» - Wel, hoe dat? - »Wel, des avonds, toen de zaak den volgenden morgen moest behandeld worden, kwam de man van de vrouw, die terecht zou staan, mij vragen, wat ik

zou getuigen. Wel, antwoordde ik, ik getuig wat ik gezien heb, de waarheid. »Ja, hè,» klonk het toen op bitsen toon, »dat mijne vrouw den diefstal gepleegd heeft. Pas maar op, morgen komen er groote heeren om voor ons te getuigen, en dan beteekent natuurlijk de getuigenis van een gering mensch, zooals gij zijt, niets. Pas op en weet wel wat ge doet!» Toen werd ik bevreesd, en vóór ik ging slapen, bad ik, dat ik toch kracht mocht krijgen om de waarheid en niets dan de waarheid te zeggen, en dat God mij daarbij mocht helpen. Want de Heer Jezus ging immers voor de waarheid wel in den dood, en zouden wij dan mogen liegen, al moesten wij er ook voor in de gevangenis komen? — Gij begrijpt, lezer! dat de vrouw zich noodeloos had laten beangstigen. In Neêrlandsch-Indië wordt, evenmin als in Nederland, de persoon des menschen aangezien in het gerecht, en het getuigenis van den geringe geldt evenzeer als dat van den aanzienlijke. Maar dat wist die vrouw in haren eenvoud niet, en zij liet zich bangmaken. Doch wat dunkt u van hare waarheidsliefde? Maakt zij er niet menig christen in Nederland mede beschaamd?

Wij treden wederom een andere woning binnen. De man, die hier woont, is blind. Zijn naam is

Bastiaan. Wij willen eens een geprek met hem trachten aan te knopen, en hem eens vragen naar de oorzaak zijner blindheid. »Vertel ons eens, Bastiaan! zijt gij altijd blind geweest, of hebt gij vroeger kunnen zien?» - »Ja, ik heb wel kunnen zien in mijn leven, maar dat is heel lang geleden, ik kan het mij niet meer herinneren. Ik was misschien twee of drie jaar oud, toen heerschten hier erg de pokken. Ik werd er ook door aangetast, en wel erger dan anderen, zoodat beide mijne oogen uitzwoeren. Weet u hoe het kwam, dat het zoo erg was?» - »Neen, dat weten wij niet. Weet gij dat, Bastiaan?» - »Zeker weet ik dat. Het kwam, omdat er toen nog geen vaccineurs in het land waren. Sinds die er zijn, en alle kinderen ingeënt worden, is er nooit meer zoo'n hevige ziekte geweest. Het mag eens een enkel geval zijn, maar daar blijft het bij, en het is ook niet zoo hevig.» - »Zoudt ge werkelijk denken, Bastiaan! dat dit de oorzaak is? Hebt gij zooveel vertrouwen in het inenten?» - »Of ik dat denk? Neen, dat weet ik zeker. Wij zien het immers. Als vroeger één mensch pokken had, dan ging het als een loopend vuur van den een op den ander, en in korten tijd was een heele negery in rouw; maar sinds alle kinderen worden ingeënt, blijft het steeds bij een enkel

geval. Wat kan nu duidelijker zijn? — Ik heb wat dikwijls in mij zelve gezocht: och, och, was ik ook maar ingeënt als kind, dan was ik nu zeker niet blind." Het is merkwaardig, lezers! of Bastiaan eens of tienmaal vertelt, hoe hij blind is geworden, die lof der vaccine moet er altijd bij. En die eenvoudige man, die niets weet van »gemoedsbezwaren", maar alleen zijn gezond verstand laat spreken, zou zeker al heel vreemd opzien, als hij hoorde, dat er in Nederland beschaafde mannen gevonden worden, die, en nog wel in naam van godsdienst en Christendom, hemel en aarde bewegen om te bestrijden, wat hij als een der grootste zegeningen beschouwt. Maar, het is wel meer gebeurd, dat iets aan kinderkens en eenvoudigen zoo klaar was als de dag, terwijl wijzen en verstandigen het niet zagen. De hemel beware de Minahassa voor deze wijsheid! — Doch wij willen hem nog eens verder vragen: »Maar, Bastiaan! als ge nu nooit hebt kunnen zien, hoe kunt gij dan in de kerk altijd meêzingen? Of heb ik dat verkeerd gezien?" — »Neen, dat hebt gij wel goed gezien. Denk niet, omdat ik blind ben, dat ik daarom niets heb geleerd. Ik ging altijd maar meê naar school en naar de catechisatie, en al ging het zoo vlug niet als bij andere kinderen, ik leerde toch veel, en werd ook later als lidmaat der gemeente aan-

genomen. En wat die gezangen en psalmen aangaat, ach ik ben nu al in de zestig en ik heb ze altijd hooren voorlezen, elken zondag. Zoo leerde ik ze gaandeweg, en ik ken ze nu bijna allen van buiten. Ach, verleden jaar was ik ziek; toen ben ik in geen half jaar te kerk geweest; dat was een groot gemis! Maar nu kan ik gelukkig weer iederen Zondag gaan." Ja, iederen Zondag kwam hij, des morgens en des avonds, geleid door zijne kleindochter. Roerend vooral was het, dien braven oude te zien aan den disch des Heeren, tastende naar brood en naar beker. Het licht der zon kon hij zich niet herinneren ooit te hebben gezien; maar door Gods goedheid zag hij een ander licht, waarvoor nimmer zijn oog behoeft gesloten te worden en dat hij steeds helderder zal aanschouwen. — En zoo zijn er meer van die eenvoudigen en stillen, die in hunnen eenvoud het hoogste en beste inwendig hebben ervaren. Ik herinner mij nog levendig eene oude vrouw, Maria geheeten, die ik in het voorjaar van 1881 aannam tot lidmaat der gemeente. In hare jeugd had zij dat verzuimd, maar nu in haren ouderdom mocht zij het toch nog beleven. Wat maakte het haar gelukkig! En al was hare kennis luttel, zij gevoelde er meer van dan menig ander, die op geen enkele vraag het antwoord behoefde schuldig te blijven.

Eenige huizen verder woont een broeder van Bastiaan, Andreas geheeten, die eenige jaren ouder is dan hij. Hij ziet ons aankomen en loopt den trap af. »Laat ons hier maar wat praten», zegt hij, »want ik zou niet gaarne zien, dat u in mijn huis een ongeluk kreeg; die balk is zoo slecht.» Ja, die balk, die de voorgalerij moet ophouden, heeft zijn besten tijd zeker gehad. Hij is geheel vermolmd en hier en daar met touwen vastgebonden. Wij willen het toch maar wagen. Misschien valt hij heden nog niet. De man is zeer vereerd, dat wij boven willen komen, en alras komt het gesprek op den slechten staat van zijn huis. Gij moet toch eens zien, dat ge daarvoor een nieuwen balk krijgt, zeggen wij. »Ja», is het antwoord, »het is hoog noodig, maar ik zie er geen kans toe. Ik ben te oud om zelf hout te gaan slepen en ik heb niemand om voor mij te werken. Wij hebben twee zonen gehad. Zij hadden als kind goed schoolgegaan, en daar ik gaarne wilde, dat er iets van kwam, vroeg ik aan den Heer GRAAFLAND, die toen hier woonde, of zij bij hem in huis mochten komen. Het ging alles goed; het waren flinke jongens, totdat hier voor eenige jaren die algemeene opgewektheid was om soldaat te worden, waarvan de districtshoofden toen zooveel werk moesten maaken. Hooge handgelden werden

uitgeloofd, en wie iemand aanbracht, ontving eene niet geringe belooning. Daardoor werden ook mijne zonen verleid. Ik was er niet voor, maar er was niet aan te doen. Het werd hun zoo prachtig voorgesteld, en dan dat geld! En wat is nu het einde? Een enkele maal kregen wij eens een brief. Toen hoorden wij in lang niets. En nu onlangs vernamen wij heel toevallig van een', die met pensioen uit den dienst terugkwam, dat zij beide overleden waren, de een te *Willem I*, de ander te *Atjeh*. Het had evengoed kunnen gebeuren, dat wij er niets van hadden gehoord; want het schijnt, dat men de betrekkingen van het overlijden geen kennis geeft." De tranen kwamen den ouden man in de oogen bij zijn verhaal, en ik kon er niet veel op antwoorden; ik was verontwaardigd, maar kon er bij hem niet van doen blijken. Ik trachtte hem te troosten en ging. Het is wel jammer, dat zulke dingen kunnen plaats hebben.

Wij gaan verder nog andere huizen binnen. Gij verwondert u wellicht over de vraag, die ik aan velen doe, namelijk of zij getrouwd zijn; terwijl ik, als de vraag ontkennend luidt, daartoe ernstig opwek. En misschien zegt iemand: "dat moeten de menschen zelf weten of zij trouwen willen. Wat gaat u dat aan?" - Laat ik u den

toestand verklaren. Vroeger, vóór de vestiging des Christendoms in de Minahassa, had wel iedere man slechts ééne vrouw; maar de huwelijksband was een zeer losse. Iets van zeer weinig beteekenis kon aanleiding geven tot scheiden, waartoe slechts noodig was, dat de man zijne vrouw den trap afzond. Later regelde de Regeering het huwelijk der inlandsche christenen op de volgende wijze: Christenen kunnen op vertoon van hunne doopakte, en zoo zij minderjarig zijn, met een bewijs van toestemming hunner ouders of voogden, aanteekenen bij den kontroleur, waarna het huwelijk, twee weken later, door den zendeling of hulpprediker wordt voltrokken. — Wie zóó getrouwd is, diens huwelijk kan niet worden ontbonden dan voor den landraad, om gewichtige redenen, evenals onder ons. De menschen nu, die ik opwek om te trouwen, zijn geen ongehuwden, maar gehuwden op de oude wijze, die helaas! ook onder christenen nog al te veel wordt gevolgd. Sommigen, in afgelegen negeryen woonachtig, doen het soms uit beschroomdheid. Zij zijn verlezen om met den kontroleur in aanraking te komen. Anderen vinden het lastig om zooveel formaliteiten in acht te nemen; »de oude wijze is gemakkelijker.» Wederom anderen verbinden zich niet gaarne voor goed, maar vinden het aangenamer te kunnen scheiden wanneer hun dat lust. Welke hunne

redenen zijn, wij verzetten er ons altijd tegen met al onze macht, daar die oude huwelijksband veel te los is, en hij, naar de tegenwoordige maatschappelijke toestanden, geen huwelijk meer heeten mag. Bij huisbezoek dringen wij er op aan, en wanneer ons kinderen uit zulk een huwelijk ten Doop worden aangeboden, vermanen wij de ouders daarover ten ernstigste. Ik zal u een paar gevallen meêdeelen.

Ik was aan het doen van huisbezoek in de gemeente Sendoek. De meester vergezelde mij en gaf mij inlichtingen van verschillenden aard. »Daar,» zoo sprak hij, wijzende op een huis, dat wij op het punt stonden binnen te gaan, »daar woont een man, die lidmaat is, maar nooit aan het Avondmaal komt.» Eer ik nog gelegenheid had gehad verder te vragen, waren wij het huis al binnen en stond ik tegenover den man zelven. Ik knoopte een gesprek aan en na eenig aarzelen vernam ik het volgende: Johannes, zoo heette hij, was in zijn jeugd tot lidmaat aangenomen, kort daarop wettig gehuwd, en een gemeentelid, waarop de zendeling trotsch mocht zijn. Maar zie, daar kwam de beproeving. Zijne vrouw werd ziek en stierf. Hij bleef achter met eenige hulpbehoevende kinderen. Toen moest hij geholpen worden. De zeden laten niet toe, dat eene vrouw,

die prijs stelt op haren goeden naam, in het huis van eenen weduwnaar of ongehuwde komt om te helpen of te werken. Dus was hij wel genoodzaakt spoedig te hertrouwen. Dat deed hij, maar er was geen tijd voor alle formaliteiten; hij huwde op heidensche wijze. Zijne dorpsgenooten rekenen dit niet voor zoo groote schande. Maar de christelijke gemeente kan zulk een huwelijk niet erkennen, en daarom had de man nu in jaren het voorrecht niet genoten van mede aan te zitten aan het Avondmaal. Ik gevoelde dadelijk, dat ik hier niet te doen had met iemand, die iets verkeerd wilde. Het geheele gezin gaf den indruk, dat er wel liefde woonde, en dat hier alleen door den nood gedrongen, een zwakheid begaan was, die niet al te zwaar mocht worden aangerekend. Ik vermaande dus met zachtheid, wees op het gemis, dat de man zich zelve berokkend had, en gaf hem in overweging daarover eens kalm na te denken. Weldra bleek het, dat ik mij niet had vergist. De man had er zelf reeds lang over gedacht, en mijn woord was nu als 't ware de vonk, die de reeds aanwezige brandstof aanstak. Dezelfde week kwam de man reeds naar Tanawangko om te vragen, wanneer het Avondmaal gevierd zou worden. »Nu! u kan er op aan, vóór dien tijd zijn wij getrouwd.» Omstandigheden bui-

ten zijn schuld veroorzaakten, dat hij op den dag der Avondmaalsviering wel aangeteekend, doch nog niet getrouwd was. Met tranen in de oogen vroeg hij: »Hoe moet het nu?» Ik had mij reeds voorgenomen, hem zaterdagsavonds op te zoeken en te zeggen, dat hij komen kon. Hij voorkwam mij, door het mij te komen vragen. Wellicht is voor weinigen de dag der Avondmaalsviering een zoo gelukkige, als die toen voor Johannes was. Zijne vrouw, die nog geen lidmaat was, maar reeds lang het onderwijs bijwoonde, werd later ook aangenomen; beiden zijn nu sieraden der gemeente, eene eere van den Christus; die zijn' naam door hun wandel verheerlijken.

Een tweede voorbeeld. Het is zaterdagmorgen. Op den vorigen zondag is in de kerk te Tauawangko kennis gegeven, dat er morgen kinderdoop zijn zal; dus komen nu van morgen de ouders, die voor hunne kinderen den Doop verlangen, bij mij aan huis. Daar komt ook Daniel, een gepasportteerd soldaat, vergezeld van een' vroegeren krijgsmakker, die ouderling der gemeente is en als doopgetuige zal optreden. Daniel geeft zijn verlangen te kennen, doch ik stem niet onmiddellijk toe, want dat is nu reeds zijn derde kind en hij is op de oude wijze gehuwd. Ik houd hem voor, dat hij, die in dienst is geweest en iedere maand naar de

hoofdplaats gaat om zijn pensioen te ontvangen, zich niet kan verontschuldigen met verlegenheid of iets dergelijks, gelijk eenvoudige lieden uit afgelegen negeryen. Dat beweert hij dan ook niet. Hij mompelt zoowat, dat hij toch veel van zijne vrouw houdt, haar nimmer zal verlaten, en dergelijke, maar heeft blijkbaar een andere reden, die hij niet zeggen wil of durft. Zijn kameraad stoot hem aan, geeft hem een wenk. Daniel bedenkt zich, behaalt blijkbaar eene overwinning op zichzelf en verhaalt nu, dat hij vroeger wettig gehuwd is geweest, van die vrouw is gescheiden, maar daarvan geen bewijs heeft, en daarom niet trouwen kan. Ik vermaan hem daarvan dan werk te maken, en in vertrouwen, dat hij zijn belofte zal houden, werd den volgenden dag zijn kind gedoopt. Uit nader ingewonnen inlichtingen bleek mij, dat niet door Daniel's schuld zijn eerste huwelijk ongelukkig was geweest, maar dat dit had gelegen aan het slechte gedrag zijner vrouw. Veertien dagen later kwam Daniel met denzelfden ouderling-doopgetuige na kerktijd bij mij. Daniel nam het woord, herinnerde aan ons gesprek van vóór 14 dagen, en vervolgde aldus: »Wij gingen te zamen naar Menado om ons pensioen. Onderweg spraken wij over hetgeen wij u beloofd hadden, en zoodra wij te Menado kwamen, ging

ik naar mijnheer den Secretaris om naar mijne stukken onderzoek te doen. Ja, mijnheer had dien dag geen tijd; maar dit wilde hij mij alvast zeggen, dat het *f* 6,90 aan zegel enz. kosten zou. Wat had ik toen een spijt! Want mijn pensioen bedraagt slechts *f* 5,- 's maands, en ik had geen ander geld medegenomen. Maar mijn kameraad zeide: »Nee, wij moeten ons woord houden, dan zal ik u die *f* 1,90 wel voorschieten van het geld, dat ik ontvang.» Zoo geschiedde het. Ik moest drie dagen wachten. Toen kreeg ik mijne stukken. Hier zijn ze. Zoodra nu mijnheer de kontroleur hier komt, teekenen wij aan, want mijne vrouw kan niet heel naar Menado loopen." Dat gebeurde. Eenige weken daarna trouwden Daniel en Carolina, en gaarne voldeed ik aan hun verzoek om aan den avond van den dag, waarop zij waren getrouwd, bij hen te komen eten. -

Natuurlijk dragen niet alle vermaningen zulke goede vruchten. Maar het is immers slechts een deel van het zaad, dat in de goede aarde valt, Indien maar altijd één deel zichtbare vruchten vertoonde! Dat zou bemoedigend zijn. Doch ook waar zulks niet het geval is, willen wij vertrouwen, dat het in stilte rijpt. De beste wijze om het zoo even besproken euvel te bestrijden is zeker, het geweten op dit punt fijner te leeren gevoelen,

luiders te doen spreken. Dat gaat echter uit den aard der zaak langzaam.

En nu ten slotte nog iets over eene deugd, waarvan waarlijk al de eer aan het Christendom toekomt: dankbaarheid. Gedurende mijn kort verblijf in de Minahassa had ik treffende blijken, dat deze niet meer geheel ontbreekt.

Op zekeren avond werd ik geroepen bij een meisje, dat de klem had in den mond. Ik ging er heen, en vond een meisje van omstreeks zeventien jaren, een mijner catechisanten, akelig stuip-trekkende op den grond liggen. Zij was geheel bewusteloos, en rondom haar stonden een menigte vrouwen en kinderen te jammeren en op luidruchtige wijze hun medelijden te betuigen. Zij meenden het ongetwijfeld zeer goed, maar daar zij het de patient benauwder maakten dan zij het reeds had, begon ik met deze menschen te verwijderen. Vervolgens legde ik het meisje op eene rustbank en hielp haar, met het gelukkige gevolg, dat zij bijkwam en den mond weder opende. Zij was waarschijnlijk getroffen door een zonnesteek, en was zoo uiterst zwak, dat ik eenige dagen later nog voor haar leven vreesde. Zoo goed men een zieke, die men niet bij zich aan huis heeft, verzorgen kan, deed ik het haar, en met een week of zes kwam zij weer ter cate-

chisatie. — Nu heb ik over het algemeen nooit te klagen gehad, dat zieken, die ik geneesmiddelen gaf, mij niet dankbaar waren. Gewoonlijk krijgt men na herstel een kip of wat rijst ten geschenke, maar daarmee is het dan ook uit. Zoo gemakkelijk evenwel nam deze het niet op. Telkens en telkens bleef zij bij ons komen, nu eens om ons een kleinigheid te brengen, dan weder om te vragen of zij ons ook van dienst kon zijn, soms enkel voor het genoeg van elkander eens te zien. En toen ik het volgend jaar zelf ziek werd, kwam zij iederen dag vragen hoe het ging, en toen wij weg moesten, was zij zeker niet het minst bedroefd; tegelijk ten hoogste verwonderd, dat ik, die haar goed geholpen had, voor mij zelve geen geneesmiddel kon vinden.

Een ander voorbeeld nog van trouwe aanhankelijkheid. In Februari 1882 leed ik aan hevige koorts. Voor het gewone geneesmiddel, chinine, weken zij niet. Ik begreep eindelijk, dat het niet lang meer kon duren, of zij zouden mij te sterk worden. Toen schreef mijne vrouw aan den Officier van gezondheid ter hoofdplaats naar mijn opgave, zoo goed dit kon, de geschiedenis mijner ziekte. Gelukkig had de geneesheer geen vermindering en stond bij drie dagen na het afzenden

van den brief aan het ledikant. Dien morgen zullen wij nooit vergeten. Een engel uit den hemel hadden wij niet blijder kunnen begroeten. Gij lezer, die den geneesheer hebt, zoodra gij hem hebben wilt, op elk uur van den dag, weet niet wat het is, wanneer men weken ziek is en zijn eigen docter heeft moeten zijn. Gij weet niet wat het is, als er dan eindelijk een deskundige voor u staat, aan wiens advies en leiding men zich kan toevertrouwen. Het eerste woord van den arts was, dat het zóó geen dagen kon voortgaan. Dat had ik ook begrepen. Daarom had ik hem laten roepen. Maar wat te doen? Onmiddellijk weg van het strand, naar de bergen, waar het koeler is! — Gemakkelijk gezegd, maar niet gemakkelijk gedaan! Naar de bergen! Naar de bergen! Maar waar? Er zijn geen logementen of gezondheidsverblijven, of iets van dien aard. Het eenige zou zijn bij mijn helper, den inlandschen leeraar van Taratara; maar die man heeft een groot gezin en geen al te groot huis. Doch wij zouden het hem vragen. Hij maakte niet het minste bezwaar. Zoo hij voor zich en de zijnen maar een hoekje overhield, was het grootste deel van het huis voor ons. Over voorgalerij, binnengalerij en slaapkamer konden wij beschikken zoolang wij wilden. Na enkele dagen werd ik dus

»naar boven», zooals men het noemt, want Taratara ligt 1500 voet boven de zee, vervoerd. Wij bleven er elf weken, totdat wij naar Nederland vertrokken. Toen dachten wij er over wat wij zouden geven ter vergoeding voor al de moeite, die men aan ons had gehad en voor het gebruik van het huis. Voor eten hadden wij zelf gezorgd. Daar wij de gastvrijheid der Minahassers in het algemeen, en die van mijn' helper in het bijzonder kenden, wilden wij den schijn van betalen vermijden. Wij gaven hem een klein geschenk in geld. Toch weigerde hij volstrekt het aan te nemen. Dáárom had hij het niet gedaan. Ik trachtte hem te beduiden, dat wij daaraan geen oogenblik hadden gedacht, en dat het onze bedoeling was hem, op deze wijze mijn dank te betuigen, want hij had mij werkelijk een onschatbaren dienst bewezen. Hij wilde zijn vrouw eens roepen, wat die er van dacht. Deze was even onverzettelijk. Geld aannemen van ons! Wel, zij zou zich schamen. Neen dat nooit. »En», voegde zij er bij, »laat ons toch niets van dien aard in uwe kamer vinden na uw vertrek, want dan zouden wij moeten weenen.» Het eenige wat zij wilden aannemen, was eene gedachtenis van weinig of geen waarde, iets dat wij zelven hadden gebruikt. Mijn helper beweerde, dat niet wij

aan hem, maar hij aan ons dank verschuldigd was. »Nu'', zeide ik, »dat moet ge mij dan toch eens uitleggen.'' Zijn antwoord was: »Wij hebben dikwijls bij prediking en onderwijs op meer huiselijk leven hooren aandringen en u hooren zeggen, dat daarin de kracht ligt der gemeente. Hoe kunnen wij dat nu beter leeren, dan wanneer wij in ons eigen huis dagelijks zien, hoe gij te zamen leeft, uwen dag verdeelt, enz.'' Dat antwoord verraste mij, en zoo mocht ik dan ook die laatste maanden, ofschoon werkeloos, een zegen wezen. God geeft Zijn zegen, ook op het onbewust uitgestrooide zaad.

Ik heb mijn verhaal ten einde. Ik wil er niet veel aan toevoegen. Dat de feiten voor zichzelf spreken! Dit is zeker, dat het laatst medegedeelde antwoord, een der laatste woorden, die ik hoorde van Minahassische lippen, mij dezer dagen, nu wij weder gereed staan te vertrekken, vaak voor den geest komt. Het stelt des Zendelings roeping in helder licht. Niet alleen door prediking en onderwijs, maar ook, ja meest, door zijn wandel heeft hij het Evangelie te verkondigen. Men let op hem, ook in het kleine, en volgt hem na. Heerlijke, maar moeilijke roeping, die ons diep verootmoedigt, wanneer wij een blik op ons

zelve slaan. Lezer! help ons dan aan onze roeping getrouw zijn, sterk ons in onzen strijd, sterk en steun ons door uw gebed! Opdat wij het hoe langer hoe meer met een gerust geweten Paulus zullen mogen nazeggen: »Weest mijne navolgers, gelijk ik het ben van Christus.» (I Kor. XI : 1).

September 1883.

Bij de Drukkers en Boekverkoopers M. WIJT & ZONEN zijn verkrijgbaar de volgende Kleine Stukjes.

	Cents.		Cents.
2. De welbestede stuiver.....	10	47. Brieven van een' leeraar ...	15
3. De wever uit Welsh.....	07½	48. Polycarpus	10
4. De kleine bewoner van het Auvergnésche Gebergte....	10	49. Als God werkt, wie zal dan keeren?.....	15
6. De jonge Huthewoonster... 22½		50. De Soldaten-dochter.....	10
7. Opwekking te Elberfeld....	05	51. Het gelukkige sterf bed....	10
8. De Iersche boer.....	10	53. De gast zonder bruiloftskl. 07½	
9. Elisabeth Cunningham.....	15	54. Treffend voorbeeld.....	07½
10. John Robins, de matroos... 10		55. Levensschets v. Blumhardt. 15	
12. Kolonel Jacob Gardiner... 15½		56. Hadara.....	04
14. De Bode met goede tijding. 15		57. De oude geneesheer.....	10
15. Jansje Allan.....	15	58. De roepstem des Heeren... 15	
16. Zonderlinge tusschenkomst der Voorzienigheid.....	07	59. Anna Walsh.....	07½
17. Levensber. van Amelia Gale. 07½		60. Eerste zend. te St. Thomas. 15	
19. De geschied. v. Mary Smith. 12½		61. Thirza.....	20
20. De Dorps-predikant.....	10	64. Kenmerk. v. een kind Gods. 07½	
21. De waarheid van het Evang. 10		65. Overtuiging verwaarloosd.. 12½	
22. Kracht des geloofs.....	10	66. Woord aan jonge meeders.. 07½	
23. Herman de houthakker.... 13½		67. De onbekende zending .. 04	
24. Laatste uren v. John Cowper. 10		68. Mevrouw Rumpff.....	10
25. Het einde van den tijd.... 10		69. Opmerkelijke leiding Gods 07	
26. Wat God bewaart, is wel bewaard.....	15	71. De vrome landman.....	07½
27. Wie zijt gij? Wat hebt gij te doen?.....	10	72. God. over de eeuwigheid .. 07½	
29. Eben-Haäzer in Latakko... 10		73. Maria.....	10
30. Indiaansche bekeerlingen.. 10		74. William.....	07½
31. De Christen-feesten.....	05	75. De Christen in het gasthuis 03	
32. Verhaal van 2 predikers... 07½		76. Lord Teignmouth.....	10
33. De tijd en de eeuwigheid.. 10		77. Leven van Schwartz .. 08	
34. Kort en heilzaam berigt... 10		78. Wie zoekt die vindt.....	05
35. Johan Coenraad Ter Linden 07½		79. Levensb. van een' soldaat .. 05	
36. Een beroep op het hart.... 12½		80. Pacalsdorp.....	07½
37. De landman in den Elzas... 10		81. Onnoodige zorgen.....	04
38. Sterfgevallen van zeven bekeerde heidenen.....	10	82. Zachéüs.....	08
39. Levensloop van C.L. Tüpfer 07½		83. De twee bureu.....	10
40. Eenige bijzonderheden uit het leven van Morrison.....	15	84. Bekeering v. A. H. Franke. 04	
41. Lydia S.....	07½	85. Blandina.....	07½
42. Hugo Bourne.....	07½	86. Bede van een grijsaard ... 07½	
43. De christelijke viering van den Zondag.....	05	87. Het huisgez. te Haeterdale. 15	
44. Henri Obookiah.....	10	88. Inwendig Christendom onder Hottentotten .. 05	
46. Het bezoek bij een kranke.. 15		89. Aärons dood.....	15
		90. Het Paaschfeest.....	10
		91. Leven van Chrysostomus .. 07½	
		92. Het geheimzinnige in den Christen.....	05
		93. Jacob Wilson.....	15

	Cents		Cents.
94. De eerste kerkgang	10	140. Het werk v. kleine Jessie	07½
95. Wanneer ben ik, enz.	06	141. Liefde voor liefde	05
96. Overeenk. Christel. Gods.	05	142. Heilig leven, zalig sterv.	07½
97. Zendingsgave	15	143. Een sterfb. in den vreemde	07½
98. De zwarte knecht	10	144. Iets uit het leven eener zendingstvrouw. 3e brief	05
99. Waarschuwing tegen valsche overleggingen	10	145. dito. 4e brief	05
100. De bedelaar	05	146. Levensg. v. e. Iersche knaap	07½
101. Samuel Mills	05	147. De Thermometer	05
102. Triomfboog van Titus	06	148. Toespraak	05
103. Zijt gij gelukkig?	07½	149. Eene uitn. helpster d. zend.	07½
104. Uit- en inwendige zending	05	150. Niet verre	06
105. De twee erfenissen	05	151. Wat een reisverh. kan uitw.	05
106. De waarde van het gebed	07½	152. Een blik in de Jav. huish.	05
107. Samuel Crowther	07½	153. Het «Onze Vader»	05
108. Catharina Philips	07½	154. Clement Carow	12½
109. Goodluck Day	07½	155. Een Israel. tot Chr. gebragt	05
110. De toestand der heid. vrouw	07½	156. Schoone plaatsen uit de schriften van 3 Kerkvaders	07½
111. Middel om rijk te worden	04	157. Gidion	07½
112. Eene oude beproefde raad	12½	158. Uit onze Brievenstasch	07½
113. Verband ijver voor de zend.	07	159. Dankt God in alles	05
114. Ra-Poor-Negro	05	160. Een andere Oom Tom	05
115. De zendel. onder de heid.	05½	161. Zeventig jaren	06
116. Iets uit het leven eener zendingstvrouw. 1e brief	05	162. De Soldaat en de Landverh.	05
117. De Christen-vrouwen der Apostolische eeuw	06	163. Getuig. omtrent de godsv. en het leven der christenen	04
118. Christina en Esther	06	164. 2 tafereelen uit het leven en werken van een zendel.	07½
120. De verhoogde Heer	05	165. Eenzaam maar niet verlaten	07½
121. De zegenrijke vrucht van een rijksdaalder	02	166. Uit onze Brievenstasch II.	07½
122. Opw. tot h. werk der zend.	05	167. Mededeel. van Ulfers I.	07½
123. De Baron Dhijhern	07½	168. idem idem II.	07½
124. Een woord tot aanbeveling der zendingstzaak	07½	169. Over zendingmethode I.	10
125. De toekomstige wereld	05	170. idem idem II.	10
126. Iets uit het leven eener zendingstvrouw. 2e brief	07	171. Het kruis der bespottung.	07½
127. Eene uit duizend	06	172. Over zendingmethode III.	10
128. Eene Martelaarsgeschied.	05	173. De Zending onder de volken der aarde. I. Europa	07½
129. Een Rabbi die rust zoekt bij Christus	05	174. Dito. II. Azië. I. West-Azië	07½
130. De Christin groepen tot deeln. aan de zendingstzaak	05	175. Tollenaarsbede	05
131. Zoeken en vinden	10	176. De zend. II. 2. Japan en China	07½
132. De onfeilbare gids	10	177. Dito. S. Achter-Indië	07½
133. Wien te hooren?	07½	178. Bij een Ziekbed	05
134. Eene zwaar beproefde geloofsheldin	07½	179. De zend. II. 4. Eng. Indië	07½
135. Marianne, de Bijbelverspreidster van St. Giles	10	180. Hung-Sui-Tschuen, enz.	07½
136. De dochter v. d. Landman	12½	181. De zend. II. 5. Ind. Archipel	07½
137. De hoop des christens	07½	182. Toespr. door Ds. H. L. Vinke	07½
138. Het leven van v. d. Kemp	05	183. Mededeeling. van v. d. Liefde	07½
139. Kunt gij altijd van Jezus zwijgen?	06	184. dito	07½
		185. De Kerstavond	07½
		186. De Zending. III. 1. O-Afr.	07½
		187. Een vertrouwelijk gesprek	06
		188. De Zending. III. 2. Z-Afr.	07½
		189. Verderft het niet, enz.	10
		190. Barmhartigheid	07